

SÜRƏYYA HƏSƏNOVA.
Baş müəllim
ADPU, Xarici Dillər Mərkəzi
ilqar-757@mail.ru

İNGİLİS DİLİNDƏ LEKSİKANIN KOMMUNİKATİV TƏDRİSİNƏ YÖNƏLDİLMİŞ TAPŞIQLAR SİSTEMİ XÜLASƏ

Təcrübə göstərir ki, xarici dildə düzgün ünsiyyət sözlərin düzgün tələffüzü və ya cümlənin düzgün qrammatik strukturundan əlavə, həm də düzgün söz seçimi və həmin sözlərin digər sözlərlə düzgün birləşdirilməsindən asılıdır. İstənilən sözün mənasının düzgün şəkildə dərk olunması hansı anlayışı ifadə etməsi ilə birbaşa bağlıdır. İngilis dilində leksikanın, o cümlədən frazeoloji vahid və sərbəst söz birləşmələrinin tədrisi müasir dilçiliyin mürəkkəb və bu vaxtadək kifayət qədər araşdırılmamış problemlərindən biridir.

Leksik bacarıqların formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsində yaranan çətinliklər ingilis dili dərslərində yerinə yetirilən çalışma və tapşırıqların böyük əksəriyyətinin qeyri-kommunikativ, qeyri-situativ xarakterli olması ilə birbaşa əlaqədardır. Metodist və psixoloqlar hesab edirlər ki, xarici dildə kommunikativ vərdişlərin tələbələrə aşılmasının ən səmərəli yolu autentik materialların əsasında qurulmuş tapşırıqlar əhatə edir. Leksikanın kommunikativ yönümlü təlimini təmin etmək məqsədilə tələbələr tərəfindən əldə olunmuş leksik potensialın kommunikasiya prosesində fəal istifadə edilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına xidmət edən çalışmalardan geniş şəkildə istifadə edilməlidir.

Müxtəlif səpgili xarici dil materiallarının kommunikativ təlim vasitəsilə mənimsənilməsi kommunikativ təlimin öz spesifik atributu ilə müəyyənləşir. Burada müvafiq nitq bacarıq və vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi ardıcılığı problemi, dil mühiti olmayan şəraitdə xarici dilə yiyələnmədə motivasiya problemi, xarici dildən ünsiyyət məqsədilə istifadə etmək tələbatı və psixoloji qorxuya üstün gələ bilmək problemi və s. cəmləşir. Tələbələrdə motivasiyanın yaradılması məqsədilə ingilis dilinin tədrisi onların maraq, tələbat və ehtiyaclarını nəzərə almaqla təşkil edilməli, funksional xarakterli olmalı, kommunikativ şəkildə təşkil edilməli, məqsədyönlü, sistemli, mərhələli həyata keçirilməlidir. Kommunikativ təlim öz-özlüyündə xarici dildə danışanın bir şəxsiyyət kimi öz fikirlərini, düşüncələrini, maraqlarını və ehtiyaclarını ifadə etmək üçün xarakterikdir.

Açar sözlər: Leksika, tapşırıqlar sistemi, ünsiyyət, kommunikativ metod

A SYSTEM OF TASKS AIMED AT COMMUNICATIVE TEACHING OF VOCABULARY IN ENGLISH

Summary

Experience shows that correct communication in a foreign language depends not only on the correct pronunciation of words or the correct grammatical structure of the sentence, but also on the correct choice of words and the correct combination of those words with other words. The correct understanding of the meaning of any word is directly related to what concept it expresses. Teaching the lexicon in English, including phraseological unit and free word combinations, is one of the complex and so far not sufficiently investigated problems of modern linguistics.

Difficulties in the formation and development of lexical skills are directly related to the non-communicative, non-situational character of the vast majority of studies and tasks performed in English classes. Methodists and psychologists believe that the most effective way to inculcate communicative habits in foreign language students involves tasks based on authentic materials. In order to ensure the communicatively oriented teaching of vocabulary, studies that serve to create favorable conditions for the active use of the lexical potential acquired by students in the communication process should be used in a progressive manner.

The acquisition of foreign language materials of various types through communicative training is determined by its own specific attribute of communicative training. Here, the problem of the sequence of developing appropriate speech skills and habits, the problem of motivation in learning a foreign language in the absence of a language environment, the need to use a foreign language for communication purposes, and the problem of being able to overcome psychological fear, etc. concentrates. In order to create motivation in students, English language teaching should be organized taking into account their interest, demand and needs, it should be functional, it should be organized in a communicative manner, it should be purposeful, systematic, and phased. Communicative training in itself is characteristic for the foreign language speaker to express his ideas, thoughts, interests and needs as an individual.

Keywords: Vocabulary, task system, communication, communicative method

СИСТЕМА ЗАДАНИЙ, НАПРАВЛЕННЫХ НА КОММУНИКАТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ ЛЕКСИКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.

РЕЗЮМЕ

Опыт показывает, что правильное общение на иностранном языке зависит не только от правильного произношения слов или правильного грамматического строя предложения, но и от правильного выбора слов и правильного сочетания этих слов с другими словами. Правильное понимание значения любого слова напрямую связано с тем, какое понятие оно выражает.

Обучение лексике английского языка, включая фразеологизмы и свободные словосочетания, является одной из сложных и до сих пор недостаточно исследованных проблем современного языкознания.

Трудности формирования и развития лексических навыков напрямую связаны с некоммунитивным, неситуативным характером подавляющего большинства занятий и заданий, выполняемых на занятиях по английскому языку. Методисты и психологи считают, что наиболее эффективным способом привития коммуникативных навыков студентам, изучающим иностранный язык, являются задания на основе аутентичных материалов. Для обеспечения коммуникативно-ориентированного обучения лексике следует в прогрессивном порядке использовать занятия, служащие созданию благоприятных условий для активного использования лексического потенциала, приобретенного учащимися в процессе общения.

Овладение иноязычными материалами различного типа посредством коммуникативного обучения определяется своей спецификой коммуникативного обучения. Здесь возникает проблема последовательности формирования соответствующих речевых умений и навыков, проблема мотивации изучения иностранного языка в условиях отсутствия языковой среды, необходимость использования иностранного языка в целях общения, проблема умения преодолеть психологический страх и т. д. концентрируется. Чтобы создать мотивацию у студентов, обучение английскому языку должно быть организовано с учетом их интересов, запросов и потребностей, оно должно быть функциональным, должно быть организовано коммуникативно, оно должно быть целенаправленным, систематическим и поэтапным. Коммуникативная подготовка сама по себе характерна для выражения говорящим на иностранном языке своих идей, мыслей, интересов и потребностей как личности.

Ключевые слова: словарный запас, система задач, общение, коммуникативный метод.

Leksikanın tədrisi ilə bağlı didaktik ədəbiyyat və tədqiqat əsərlərinin araşdırılması göstərir ki, didaktiklər kommunikativ yanaşmada tədrisə daxil edilən leksikanı, onun tədris üsullarını, çalışma növlərini müəyyənləşdirməyə çalışmışlar. Dilin lüğət tərkibinin tədrisində kommunikativ metodun tərəfdarlarının fikrincə, xarici dilləri aşılarkən sözlər ayrılıqda deyil, kontekst daxilində verilməlidir [5, 32].

Ə.Şirəliyev xarici dillər üzrə materialların mənimsənilməsi və nitqdə işlənməsi üçün aşağıdakı xüsusiyyətləri əsas götürmüşdür: 1.Nitqin situativliyi (təlim prosesində həm təlim, həm də təbii nitq situasiyaları nəzərdə tutulur); 2.Nitqin kommunikativliyi: xüsusi çalışmalar sistemi real ünsiyyət prosesini yaratmağa xidmət edir; 3.Tərcüməsiz nitq çalışmaları: ünsiyyət prosesində yalnız ingilis dilində olan çalışmalardan istifadə olunur və onlar müvəffəqiyyətli nitq bacarıq və

vərdislərinin yaradılmasına xidmət edir; 4.Sintetik çalışmalar: ünsiyyət prosesində bütün iş növləri sintetik xarakter daşıyır, hər hansı dil materialı üzərində təhlil aparmaq kommunikasiya prosesini ləngidir və çətinləşdirir; 5.Nitqin produktivliyi: kommunikativ çalışmalar özlüyündə yaradıcı xarakter daşıyır. Təqdim olunan situasiyalardan asılı olaraq tələbələr həmin situasiyalara uyğun olaraq müvafiq leksik və qrammatik materialları düzgün seçməli və nitqdə işlətməlidirlər; 6.Nitqin variativliyi: müəllim və ya tərəf müqabilin təhriki ilə danışan şəxs nitq prosesində müəyyən dəyişikliklər edə bilər; 7.Nitqin praktik yönümlü olması: bütün çalışmalar bu zaman yalnız qrammatik materialın düzgün işlənməsinə xidmət edir və nəzəri biliklər barədə əlavə biliklərə ehtiyac duyulmur; 8.Nitqin ekstensivliyi: kommunikativ çalışmalar hər dəfə yeni materiala, yeni məzmunla aid edilir [3,39-40].

Leksikanın kommunikativ kompetensiyasının formalaşdırılması kontekstində tədrisinə kommunikativ yanaşma dil haqqında biliklərin hazır şəkildə təqdim edilməsi və mənimsənilməsinə deyil, əldə edilmiş bilik, vərdiş, bacarıq və kompetensiyaların real kommunikasiya prosesində formalaşdırılmasını tələb edir. Bu məqsədlə autentik mətnlərdə olan problemlə situasiyalardan istifadə etmək tövsiyə olunur.

Autentik mətnlərdəki semantik informasiya tələbələrdə kommunikativ yönümlü təlim üçün stimula ola bilər. Mətnə olan linqvistik informasiya kommunikasiyanın ifadəsinin adekvat leksik vahidlərdən və nitq modellərindən istifadə etməklə həyata keçirilməsi üçün şərait yaradır. Autentik mətnlə tanışlıq zamanı əldə edilmiş informasiya müzakirə obyektinə çevrilərək müəyyən fikir və ideyaların yaradılmasına səbəb olur, tələbələrin leksik bacarıqlarını kommunikativ kompetensiya kontekstində səmərəli şəkildə formalaşdırır və onlarda ixtisas dili olan xarici dildə tənqidi təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə təkan verir [4, 25].

Leksikanın kommunikativ yönümlü tədrisi problemini araşdıran tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, leksik bacarıqların kommunikativ yönümlü aşılması mərhələli şəkildə həyata keçirilməlidir. Birinci mərhələdə tələbələrə autentik mətni təqdim etmək, burada olan problemlə situasiyalarla tələbələri tanış etmək və onlardan bir növ modul kimi istifadə etməklə tələbələr tərəfindən situasiyaların yaradılması nəzərdə tutulur. Bu mərhələdə müəllim əsasən istiqamətləndirici funksiyaları həyata keçirir. İkinci mərhələdə tələbələrə mətnə olan leksik vahidlərdən və nitq modellərindən istifadə etməklə situasiyaların yaradılması və müvafiq çalışmaların yerinə yetirilməsi tapşırıqlar.

Yaradıcı adlandırılan üçüncü mərhələdə leksik bacarıqların, kommunikativ vərdişlərin daha da təkmilləşdirilməsi vacib hesab olunur. Burada təqdim edilən verbal situasiya əsasında situasiyaların yaradılması və yaradıcı xarakterli çalışmaların müxtəlif şəkildə yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulur. Leksik vahidlərdən kommunikativ yönümlü istifadə etmək bacarıqlarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş çalışma və tapşırıqlar sistemi aşağıdakı amilləri nəzərə almaqla işlənilməlidir:

Təqdim edilən leksik vahidlər və nitq nümunələrinin kommunikativ mənalari onların tələbələr tərəfindən adekvat şəkildə qavranılmasını təmin etməlidir;

Tələbələrdə mənimsənilmiş leksik vahidlərdən funksional yönümlü şəkildə istifadə etmək bacarıqlarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi üçün linqvistik bazanı təmin edən leksik vahidlərin və nitq nümunələrinin əksəriyyəti onların gündəlik həyatına aid olmalıdır;

İngilis dili dərslərində tələbələrə təqdim edilən leksik vahidlər və nitq modelləri həm formal, həm də məzmun baxımından həddən artıq çətin olmamalıdır;

Leksikanın kommunikativ yönümlü təlimi prosesində mənimsənilməli olan leksik vahidlər və nitq modelləri dərslikdəki mövzuları əhatə etməli və proqram tələblərinə uyğun şəkildə seçilməlidir.

Leksik vahidlərin səmərəli şəkildə mənimsənilməsi üçün leksik vahidlərin müxtəlif kommunikasiya kontekstlərində istifadə edilməsini təmin edən çalışma və tapşırıqların yerinə yetirilməsi daha məqsədəuyğun hesab olunur. Belə çalışmalar aşağıdakı tələblərə uyğun olmalıdır:

1. Çalışma ümumi didaktik prinsiplər əsasında tərtib edilməlidir. Çalışmalar asandan çətinə, sadədən mürəkkəbə prinsipi ilə yanaşı təbiyevi xarakterli olmalıdır. Təlim prosesində ana dilindən istifadə edilməsinə gəldikdə, qeyd edilməlidir ki, kommunikativ yanaşma tətbiq edilərkən ana dilindən istifadə etmə halları qəbul edilir.

2. Bəzi hallarda ana dili ilə müqayisə aparılmalıdır. Lakin burada sui-istifadə hallarına yol verilməməli, tələbələrin leksik vahidləri şüurlu qavramasına köməklik göstərilməlidir. Tədrisin yuxarı mərhələsində isə ana dilinə yalnız ehtiyac hiss olunduqda müraciət etmək lazımdır. Tələbələr sözü anlamalı, yaxud mənanı kontekstdən başa düşməlidirlər. Çalışma və tapşırıqlar həm məzmun, həm də formal cəhətdən tələbələrin yaşına, bilik, bacarıq və kompetensiya səviyyələrinə uyğun şəkildə tərtib edilməlidir.

3. Sözü mənəsi və forması ilə əlaqədar çalışmalar verilərkən, ana dili ilə müqayisə aparmaq ön plana çəkilməlidir.

4. Tanıma mərhələsində verilən çalışmalar həm yazılı, həm də şifahi olmalıdır. Burada çalışma artıq mənimsənilmiş sözlər əsasında verilə bilər.

5. İlk mərhələdə tələbələrə bu məqsədlə ayrı-ayrı cümlələri və ya kiçik hekayələri tərcüməyə vermək olar. Bu cür çalışmalar həm yazılı, həm də şifahi yerinə yetirilə bilər.

Göstərilən bu mərhələlərin hər birinin öz rolu vardır. Lakin leksikanın kommunikativ yönümlü tədrisinin səmərəliliyini şərtləndirən əsas amillərdən biri çalışma və tapşırıqların məhz, kompleks şəkildə yerinə yetirilməsidir. [1,5].

Dediklərimizi ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, ingilis dili lüğət tərkibinin kommunikativ yönümlü tədrisinə xidmət edən çalışmalar autentik xarakterli olmalı və kompleks şəkildə təqdim edilməli, nitq fəaliyyəti növünün xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla işlənilməli, məntiqli nitq materialları əsasında

qurulmalı, leksik bacarıqların formalaşdırılması məqsədilə nitq fəaliyyəti prosesində mənimsənilmiş dil materiallarının yaradıcı şəkildə istifadə edilməsi üçün t şərait yaratmalıdır.

Belə ki, təqdim olunan müxtəlif xarakterli və rəngarəng mətnlər dil daşıyıcılarının mədəniyyəti, təfəkkürü, onların yaşadıkları cəmiyyətdə qəbul edilmiş müxtəlif ünsiyyət tərzləri haqqında tələbələrə məlumatlandırmaqla yanaşı, onların leksik və qrammatik potensialını zənginləşdirmək imkanları baxımından da əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat.

- 1.Cavadova P.A (2018). İngilis dilinin leksikasının tədrisində tələbələrdə kommunikativ kompetensiyanın formalaşdırılması (I və II kurslar) Ped.f.d. dis.avtoref. –Bakı:–28 s
2. Həmzəyev M.Ə (2003).Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları. – Bakı:– Adiloğlu,– 280 s.
- 3.Şirəliyev Ə (2013). Kommunikativ təlimin bəzi xüsusiyyətləri. Tətbiqi dilçiliyin müasir problemləri. Respublika elmi-praktiki konfransın materialları. – Bakı:– 10-11 dekabr s.39-40
- 4.Blair H (1981). The Pedagogic. Authenticity of a Text // The Teaching of Listening Comprehension, ELT Document Special.– London: – The British Council,– pp.20-29
- 5.Brumfit C (1984). Communicative Methodology in Language Teaching. – Cambridge University Press,— pp. 24-32.

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent S. Vəliyeva